

УДК 343.14

Тагієв С. Р.,

*кандидат юридичних наук,
голова Апеляційного суду Чернігівської області,
заслужений юрист України*

**КВІНТЕСЕНЦІЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРОВЕДЕННЯ
НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ**

**QUINTESENCE OF CONCEPT OF COVERT INVESTIGATORS
(SEARCH) ACTION DURING CRIMINAL PROCESS OF UKRAINE**

У статті розкрито основні питання, пов'язані з розробкою сучасної концепції проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України. Зазначено, що основу концепції проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі становить ідеальна модель теоретико-прикладної взаємодії між оперативно-розшуковою та кримінально-процесуальною діяльністю. Зроблено висновок, що будь-яка концепція тільки тоді чогось варта, якщо вона знаходить шляхи своєї реалізації в теорії та правозастосуванні.

Ключові слова: *концепція, негласні слідчі (розшукові) дії, кримінальний процес, слідчий, прокурор, оперативний працівник.*

В статье раскрыты основные вопросы, связанные с разработкой современной концепции проведения негласных следственных (розыскных) действий в уголовном процессе Украины. Указано, что основу концепции проведения негласных следственных (розыскных) действий в уголовном процессе составляет идеальная модель теоретико-прикладного взаимодействия между оперативно-розыскной и уголовно-процессуальной деятельностью. Сделан вывод, что любая концепция только тогда чего-то стоит, если она находит пути своей реализации в теории и правоприменении.

Ключевые слова: *концепция, негласные следственные (розыскные) действия, уголовный процесс, следователь, прокурор, оперативный работник.*

The article deals with the main issues related to the modern concept of conducting covert investigative (detective) actions in the criminal process of Ukraine. It is noted that the basis of the concept of conducting covert investigative (detective) action in criminal proceedings is the ideal model of theoretical and applied operational cooperation between investigative and criminal procedural activities. It is concluded that any concept only worth something if it finds ways of their realization in theory and law enforcement.

Key words: *concept, covert investigative (detective) actions, criminal procedure, investigator, prosecutor operatives.*

Постановка проблеми. Стаття, за нашим задумом, повинна представити науковому загалу квінтесенцію¹ концепції проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) у кримінальному процесі. Основу концепції проведення НСРД у кримінальному процесі становить ідеальна модель теоретико-прикладної взаємодії між оперативно-розшуковою та кримінально-процесуальною діяльністю. Спрямованість до ідеальності не є новою: вона виводиться з вічної проблеми низької ефективності взаємодії слідчих, прокурора й оперативних підрозділів.

Запропонована Концепція проведення НСРД у кримінальному процесі пропонує відмовитися від теоретико-методологічних стереотипів і нормативно-прикладних пережитків. У своїй основі вона спирається на такі вихідні положення: 1) НСРД – це різновид слідчих (розшукових) дій; 2) ключова ознака таких дій – негласність; 3) тісний зв'язок з оперативно-розшуковою діяльністю (далі – ОРД); 4) структурно-логічна побудова їх системи залежно від тяжкості вчиненого злочину та факту втручання в приватне спілкування; 5) полісуб'єктність проведення, що передбачає здійснення взаємодії між учасниками кримінального провадження.

Тому, на нашу думку, якісна розробка концепції проведення НСРД у кримінальному процесі немислима без ретельного з'ясування гносеологічної, онтологічної, правової та практичної сутності цих дій на теоретичному рівні. Виходячи з легальної конструкції ч. 1 ст. 246 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), можна зробити висновок про те, що говорити про НСРД у правовому сенсі можна лише тоді, коли, по-перше, такі дії є різновидом слідчих (розшукових) дій; по-друге, відомості про факт і методи їх проведення не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Окрім названих двох елементів, із позицій галузевих і міжгалузевих кореляційних зв'язків встановлено, що правова характеристика НСРД також включає такі компоненти: а) проведення таких дій корелює із завданнями ОРД; б) інформація, яка одержується в ході проведення НСРД оперативними підрозділами, отримується способами, зазначеними не лише в кримінальному процесуальному, а й в оперативно-розшуковому законодавстві; в) НСРД проводяться винятково суб'єктами, уповноваженими на проведення відповідних дій; г) інформація, яка одержується в ході проведення НСРД, має бути втілена в передбачену законами та відомчими й міжвідомчими нормативно-правовими актами форму.

Обґрунтовуючи гносеологічний аспект НСРД, який передбачає їх розуміння як своєрідний прояв процесуалізації ОРД, не відкидаючи при цьому тісного зв'язку між кримінальним процесом та ОРД у ході їх проведення, доходимо висновку про поліфункціональний склад їх суб'єктів: слідчий, прокурор, оперативні підрозділи.

¹ Квінтесенція (від латин. quinta essential – п'ята сутність) – *перенос.* щось найважливіше, найсуттєвіше.

Постановка завдання. Метою статті є висвітлення квінтесенції концепції проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному процесі України для врегулювання порядку надання слідчим, прокурором доручення оперативному підрозділу щодо проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні.

Теоретичною базою статті стали праці вітчизняних учених у галузі кримінального та кримінально-процесуального права, зокрема Р.Г. Андреева, Є.М. Блажівського, О.В. Геселева, В.Г. Гончаренка, С.О. Гриненко, Ю.М. Грошевого, В.Ю. Захарченко, В.Т. Нора, О.В. Капліної, І.М. Козьякова, С.В. Ківалова, С.М. Міщенко, С.М. Скрипниченко, Є.Д. Скулиша, С.Р. Тагієва, В.Я. Тація, М.А. Погорецького, Л.Д. Удалової, С.С. Чернявського, В.М. Тertiшника, С.Б. Фоміна, О.Г. Шило, М.Є. Шумила та інших.

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, що у вітчизняній науці кримінального процесу домінує позиція, що важлива роль у забезпеченні розкриття та розслідування злочинів на підставі нового КПК України відводиться питанням організації взаємодії слідчого з оперативними працівниками [1, с. 67]. Водночас, як справедливо зазначає В.І. Василичук, ефективна взаємодія можлива за умови усунення недоліків в організаційному, кадровому й нормативно-правовому врегулюванні [2, с. 39].

Позитивною й найбільш значущою відповіддю на доручення про проведення НСРД для його ініціатора буде заявлення клопотання про прийняття та використання результатів таких дій. Отже, про відсутність таких результатів або про неможливість їх подання автори доручення повинні бути повідомлені в письмовій формі. Водночас у дорученні не повинна визначатися тактика проведення НСРД, оскільки вибір способів і тактичних прийомів вирішення поставлених слідчим або прокурором завдань є прерогативою оперативних підрозділів [3, с. 4].

Разом із тим у законі не вказується терміну виконання такого доручення. Щодо строковості виконання доручень у кримінальному провадженні, то КПК України згадує лише про проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування (ст. 232). Так, у ч. 6 цієї статті зазначено, що службова особа органу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим, прокурором, який надав доручення, зобов'язана в *найкоротший строк* організувати виконання зазначеного доручення.

Вважаємо, що часові параметри отримання необхідної для кримінального провадження інформації від проведення НСРД залежать від таких обставин: а) розслідуваної події; б) терміновості отримання результатів НСРД, яка визначається особою, що здійснює кримінальне провадження. У зв'язку із цим виправдано передбачити в законі можливість визначення терміну виконання доручення особою, яка його дала. Разом із тим необхідно допустити можливість його продовження, якщо оперативні підрозділи повідомлять про неможливість подання необхідних результатів у визначений у дорученні строк.

На підставі викладеного з метою оптимізації взаємодії слідчого, прокурора з оперативними підрозділами з розкриття злочинів пропонуємо конструювання окремої статті КПК України щодо врегулювання порядку надання слідчим, прокурором доручення оперативному підрозділу стосовно проведення слідчих (розшукових) дій і НСРД такого змісту:

«Стаття 41-1. Доручення про проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій

1. Доручення слідчого, прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій, дане в порядку, встановленому цим Кодексом, направляється уповноваженим оперативним підрозділам органів внутрішніх справ, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового й митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України та є обов'язковим для виконання ними. У дорученні зазначається:

- 1) назва оперативного підрозділу;*
- 2) підстави направлення доручення, у тому числі обставини злочину й номер кримінального провадження;*
- 3) обставини та факти, які треба встановити;*
- 4) термін виконання;*
- 5) які матеріали необхідно представити.*

Об'єм доручення обмежується діями, вказаними в ухвалі про проведення слідчих(розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій.

2. Про проведені за дорученням слідчого, прокурора слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії оперативний підрозділ зобов'язаний не пізніше зазначеного в дорученні терміну повідомити в письмовій формі ініціатора їх проведення й за можливості представити їх результати. Особа, яка дала доручення, має право продовжити термін на його виконання за клопотанням оперативного підрозділу, проте не більше строку, зазначеного в ухвалі про проведення слідчих(розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій.

3. За неможливості виконати доручення та представити результати проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій оперативний підрозділ зобов'язаний негайно повідомити про це особу, яка дала таке доручення. У повідомленні повинна вказуватися причина, через яку доручення не може бути виконано або через яку відмовлено в представленні результатів проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій».

Викладене додатково аргументує таку вироблену нами в межах правової характеристики НСРД складову, як кореляція проведення цих дій із завданнями ОРД. Саме така ключова ознака НСРД, як негласність, вирізняє НСРД із масиву слідчих (розшукових) дій.

Тому саме з таких позицій варто визначати гносеологічний аспект НСРД, який передбачає їх розуміння як своєрідний прояв процесуалізації ОРД, не відкидаючи при цьому тісного зв'язку між кримінальним процесом і ОРД у ході їх проведення, про що, зокрема, свідчить поліфункціональний склад їх суб'єктів – слідчий, прокурор, оперативні підрозділи.

Натомість треба пам'ятати про предметну відмінність названих видів діяльності. На перший погляд, як зазначає С.М. Стахівський, ці два види діяльності мають низку спільних ознак: забезпечують швидке й повне розкриття злочину, захищають громадян від злочинних посягань, спрямовані на виконання інших завдань у сфері боротьби зі злочинністю. Однак ОРД є переважно негласною, таємною діяльністю та здійснюється спеціальними підрозділами в порядку, передбаченому, як правило, таємними відомчими нормативно-правовими актами. Кримінально-процесуальна діяльність здійснюється державними органами й посадовими особами в порядку, чітко визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України [4, с. 118].

Однак, говорячи схвально про процесуальність ОРД, А.А. Вотяков зауважив, що кожна нова процедура або закон, що вносяться в процесуальний кодекс, обмежують дієздатність нашого пізнання [5, с. 35]. Імовірно, із цієї причини не поспішали детально регламентувати розшукову діяльність поліції. І.Я. Фойницький вказує: «Порядок і спосіб дій поліції з провадження дізнання закон уникає регламентувати з точністю, обмежуючись зазначенням вищих заходів, наданих владі, щоб не обмежити поліцію в цій діяльності, яка фактично потребує швидкості та доцільності відповідно до обставин, що змінюються» [6, с. 381].

У зв'язку із цим неминуче виникає питання про допустимість провадження заходів, не визначених в оперативно-розшуковому законі, оскільки реальних заходів, як зазначає О.Ю. Шумилов, значно більше [7, с. 51]. У свою чергу В.Г. Бобров взагалі говорить про безмежне різноманіття ОРЗ, яке неможливо передбачити в будь-якому нормативно-правовому акті [8, с. 11]. З іншого боку, перелік ОРЗ, наведений у законі, є вичерпним. Отже, приписи закону «ведуть до скосування ініціативи правових працівників щодо знаходження та впровадження в практику більш ефективних способів вирішення оперативно-технічних завдань» [9, с. 106].

У контексті викладеного зазначимо, що ми не претендуємо на першість у критиці положень нового КПК України, проте хочемо зазначити, що наша позиція не є поодиноким у вітчизняній науці кримінального процесу, за якою обґрунтовується доцільність покладення на слідчого винятково слідчих функцій і позбавлення його розшукових, а проведення негласних дій (чи то негласних (розшукових), чи просто розшукових, а більш правильно – оперативно-розшукових дій) залишити за відповідними оперативними підрозділами, коло яких визначено законом, оскільки виникає парадокс: оперативні підрозділи проводять *слідчі* дії.

Так, адептом позбавлення слідчого розшукових повноважень виступає професор В.П. Корж. Необхідно звернути увагу на те, що у фундаментальних

теоретичних положеннях кримінально-процесуального права правильно визначені сутність і поняття кримінально-процесуальної діяльності, а в положеннях ОРД розкрито поняття оперативно-розшукових заходів. Розшукова діяльність є функцією органів дізнання. Ця діяльність має переважно розвідувальний характер і здійснюється спеціальними засобами.

Дослідниця вважає, що фактично в назвах цих глав має місце змішування понять «слідча дія», «ОРД», «розшукова дія слідчого». Це утворює колізію повноважень і процесуальних статусів. Способом вирішення цієї проблеми є внесення змін до положень глави 20 нового КПК України, у якій треба термін «розшукові дії» замінити на «слідчі», та положень глави 21, у якій термін «слідчі» замінити на «негласні розшукові дії».

Крім того, на думку В.П. Корж, регламентація негласних розшукових дій свідчить про демократичні перетворення у сфері кримінального судочинства [10, с. 115].

Зважаючи на викладені наукові позиції, у процесі дослідження ми дізналися думку працівників суду та правоохоронних органів щодо цього. У процесі анкетування їм було поставлено таке питання: «Яке законодавче формулювання, на Вашу думку, найкраще?». Виявилось, що на формулювання «Негласні слідчі (розшукові) дії» вказало 38,9% респондентів, а на «Слідчі дії та негласні розшукові дії» – 61,1%, що стало яскравим практичним підтвердженням наведених теоретичних суджень.

Більш радикальною в наведеному контексті є наукова позиція Н.П. Черняк: НСРД не повністю відповідають критеріям, що висувуються до слідчих дій, оскільки за своєю сутністю вони є оперативно-розшуковими [11]. Це зайвий раз переконує в тому, що вказані дії повинні бути передбачені в спеціальному законі та не належать до слідчих (розшукових) дій [12, с. 206]. Подібну пропозицію висловило лише 5,6% респондентів.

Якщо підтримати наведені В.П. Корж і Н.П. Черняк наукові позиції, то можна запропонувати розглядати слідчого винятково в ролі арбітра, який оцінює фактичні дані, здобуті оперативними підрозділами. Докази, на думку К.В. Суркова, слідчий добувати не повинен [13, с. 28].

Таким чином, будь-яка концепція тільки тоді чогось варта, якщо вона знаходить шляхи своєї реалізації в теорії, правотворчості та правозастосуванні. Вважаємо, що запропонована нами концепція проведення НСРД у кримінальному процесі потребує нормативно-прикладного втілення.

Кримінальний процес функціонує за таким принципом: дозволено те, що приписано законом. Тому для реалізації кримінально-процесуального блоку концепції нами вироблено пропозиції щодо внесення змін і доповнень до КПК України з метою оптимізації проведення НСРД у кримінальному процесі.

Наведені положення концепції не вичерпують усіх варіантів проведення НСРД у кримінальному процесі. Чимало корисних прикладних порад і фундаментальних теоретичних положень практичні працівники та вчені мо-

жуть відшукати в науково-практичних виданнях, поданих нами в списку використаних джерел.

Висновки. Отже, запропонована концепція включає систему взаємопов'язаних ідей (положень), у яких проявляється нюансування самого терміна «концепція»: окремі пропозиції являють собою лише задум; другі – керівну ідею; треті – новий спосіб трактування традиційних понять. Однак усі положення, зрештою, спрямовані на обґрунтування й забезпечення працездатності нового інституту вітчизняного кримінального процесу – НСРД.

Література:

1. Штанько О.Ф. Теоретичні й практичні проблеми організації розкриття та розслідування злочинів органами внутрішніх справ України за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / О.Ф. Штанько // Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 листопада 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012 – С. 67–70.
2. Василичук В.І. Взаємодія оперативних підрозділів з органами Державного казначейства та Державної фінансової інспекції України у процесі виявлення та припинення злочинів у бюджетній сфері / В.І. Василичук // Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Київ, 8 листопада 2012 р.). – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012 – С. 39–41.
3. Семенцов В.А. Розыскные действия следователя / В.А. Семенцов // Российский следователь. – 2004. – № 12. – С. 4.
4. Стахівський С.М. Кримінально-процесуальні засоби доказування : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / С.М. Стахівський ; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 414 с.
5. Вотяков А.А. Логос (русский стиль мышления) / А.А. Вотяков. – 2-е изд. – К. : София, 1998. – 208 с.
6. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства / И.Я. Фойницкий ; общ. ред., послесл., прим. А.В. Смирнова. – СПб. : Альфа, 1996– . – Т. 1. – 1996. – 552 с.
7. Шумилов А.Ю. Комментарий к федеральному закону «Об оперативно-розыскной деятельности». С постатейным приложением нормативных актов и документов / А.Ю. Шумилов. – 5-е изд., испр. и доп. – М. : Изд. И.И. Шумилова, 2003. – 339 с.
8. Бобров В.Г. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности»: вопросы, требующие разрешения / В.Г. Бобров // Проблемы формирования уголовно-розыскного права. Актуальные вопросы правового регулирования оперативно-розыскной, контрразведывательной, частной сыскальной, уголовно-процессуальной и уголовно-исполнительной деятельности : вневедомственный сборник научных работ / под ред. А.Ю. Шумилова. – М. : Изд. И.И. Шумилова, 1998. – Вып. 1. – С. 11–17.

9. Батаев И.А. О совершенствовании правового регулирования оперативно-розыскной деятельности / И.А. Батаев // Вестник Удмуртского ун-та. – 1998. – № 1. – С. 106.
10. Корж В.П. Деякі проблемні питання впровадження нового КПК в практичну діяльність / В.П. Корж // Актуальні проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства України та тенденції розвитку криміналістики на сучасному етапі : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5 жовтня 2012 р.) / МВС України ; Харк. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінологічна асоціація України. – Х. : ХНУВС, 2012. – С. 111–116.
11. Новый КПК Украины: особенности криминального провадження щодо неповнолітніх [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravda.if.ua/news-31819.html>.
12. Черняк Н.П. Деякі актуальні питання впровадження нового КПК України / Н.П. Черняк, В.А. Тараненко // Держава та регіони. Серія «Право». – 2013. – № 1. – С. 204–207.
13. Сурков К.В. Сущность оперативно-розыскного процесса и его соотношение с уголовно-процессуальной деятельностью / К.В. Сурков // Законность, оперативно-розыскная деятельность и уголовный процесс : материалы международной научно-практической конференции (г. Санкт-Петербург, 9–10 апреля 1998 г.) : в 4 ч. / под ред. О.М. Латышева, В.П. Сальникова. – СПб. : Санкт-Петербургская академия МВД России, 1998. – Ч. 1. – С. 18–28.

УДК 343.34:070(477)

Буряк К. М.,

*аспірант кафедри адміністративного та кримінального права
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

ПОТЕРПІЛИЙ У ЗЛОЧИНІ ПЕРЕШКОДЖАННЯ ЗАКОННИЙ ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

VICTIM IN CRIME THE OBSTRUCTION OF JOURNALISTIC ACTIVITIES

У статті проаналізовано суб'єктів, які можуть бути потерпілими від такого злочину, як перешкодження законній професійній діяльності журналіста. Досліджено наукові погляди на трактування цих суб'єктів у ролі потерпілого.

Ключові слова: журналіст, засоби масової інформації, близькі родичі журналіста.